

**Rotterdam, 24 november 2015**

Dames en Heren,

Onze najaarsvergadering is vandaag gewijd aan 'privacy en openbaarheid'. Het is een zeer actueel thema met veel facetten.

Heel vroeger had je in klaslokalen van scholen van bepaalde religieuze denominaties een oog in de hoek van de klas. Het oog van God. God zag alles en het was derhalve een aansporing om je goed en netjes te gedragen. Er zijn ook afbeeldingen van waar bij het oog staat: God ziet alles, hier vloekt men niet. De afbeelding maakte duidelijk: je bent niet vrij je te gedragen zoals je goed dunkt maar hebt je aan de regels te houden. Welke regels dat dan zijn en wie ze bewaakt is dan natuurlijk vrij belangrijk.

Van oudsher kennen we in het ambtenarenrecht klassieke privacy-vraagstukken voor gevallen waarin ambtenaren zich hebben schuldig gemaakt aan disciplinair verwijtbaar gedrag, zich niet aan de regels hebben gehouden. Dan komt bij de bewijsvoering al vaak de privacy om de hoek kijken en dan ontstaan vraagstukken: over toegang tot strafvorderlijke gegevens voor een werkgever, het kunnen inschakelen van een recherchebureau, toepassen van cameratoezicht of controle van een e-mailbox. Dit zijn in individuele gevallen op zichzelf redelijk overzichtelijke vraagstukken en ze treden op in reactie op een gepleegd feit.

De recente dramatische gebeurtenissen in Parijs en de noodzaak maatregelen te nemen die ons beschermen tegen terreur geven het onderwerp privacy en openbaarheid vandaag een hele andere invalshoek en dimensie. Het beeld is verschoven van niet alleen opsporing maar ook preventie. Er is immers een duidelijk spanningsveld tussen de noodzaak allerlei grootschalig en diepgravend onderzoek te doen teneinde er achter te komen of en zo ja waar aanslagen worden voorbereid en het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

Afluisteren, onderscheppen van e-mails en volgen van internetgebruik, datacommunicatie via ether en kabel en observeren, aanhouden en fouilleren. En dat alles preventief en niet gericht op opsporing van een strafbaar feit. Al dat soort maatregelen maken inbreuk op privacy maar kunnen evident nodig zijn om adequaat en tijdig te kunnen ingrijpen en een ramp te voorkomen. Er worden publieksonderzoeken gedaan met zwart-wit gestelde vragen als wilt u uw privacy voor de strijd tegen het terrorisme opgeven? En dan blijken velen dat te willen.<sup>1</sup>

Inlichtingen- en veiligheidsdiensten hebben reeds vergaande bevoegdheden op grond van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 en er is discussie over de vraag of dat nog moet worden uitgebreid. Er heeft afgelopen zomer een wetsvoorstel voorstel voor aanpassing van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 voorgehangen voor internetconsultatie.<sup>2</sup> In dat voorstel worden bevoegdheden tot het op grootschalige wijze volgen van datacommunicatie uitgebreid. Het heeft geleid tot 557 reacties.

Een van de reacties stelde:

---

<sup>1</sup> Nieuwsuur, 15 januari 2015

<sup>2</sup> <https://www.internetconsultatie.nl/wiv>

“Ieder mens moet door het leven kunnen gaan en communiceren, zonder zich over alles af te hoeven vragen of informatie niet automatisch door de overheid wordt onderschept, geanalyseerd, en opgeslagen. Dit is iets wat in het oude Oost Duitsland en de USSR geprobeerd werd, niet iets wat wij zouden moeten doen in onze eigen samenleving.”<sup>3</sup>

Op eenvoudige wijze is daar het spanningsveld dat eigenlijk sedert de aanslagen op de Twin Towers (9/11) onderwerp van debat en onderzoek is, geformuleerd: vrijheid versus veiligheid. De norm daarvoor is in de kern gegeven in het EVRM.

Artikel 8 van het EVRM luidt bevestigt het recht op respect voor privéleven, familie- en gezinsleven, woning en correspondentie. Het beperkt de mogelijkheden tot inmenging daarin.

“Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan in de uitoefening van dit recht, dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is in het belang van de nationale veiligheid, de openbare veiligheid of het economisch welzijn van het land, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.”

En dat is een prachtige norm. Maar hoe operationaliseer je die in een krachtenveld van risico's en belangen. En hoe doe je dat in een samenleving waarin wij allemaal permanent digitale sporen achterlaten. En bijv. via social media direct en vrijwillig onze privacy weggeven. Het is toch handig dat je direct de juiste aanbiedingen in beeld krijgt? Het is toch handig dat je je mobiele telefoon via de Cloud kunt terugvinden? En de analyse van die enorme hoeveelheid data kan helpen bij de bestrijding van terrorisme.

Maar er zijn ook hele ander toepassingen. Het Rathenau instituut, dat de publieke en politieke meningsvorming over wetenschap en technologie stimuleert, heeft in september jl. een studie het licht doen zien naar de gevolgen van big data voor verzekeringen. In het voorwoord wordt gesteld:

“De gigantische brij van onlinedata interesseert mensen niet zoveel, totdat je ze vraagt: ‘Wat nu, als je straks meer moet betalen voor je verzekering, omdat de data van je fitnessarmbandje, facebookprofiel en onlinekoopgedrag aantonen dat je een ongezonde, risicovolle levensstijl hebt?’”

Zorgverzekeringen die korting bieden als je ze toegang geeft tot data waaruit je levensstijl blijkt en autoverzekeringen die je rijstijl willen monitoren. Het is allemaal denkbaar. En het betekent iets voor de principes van verzekeren en de onderlinge solidariteit.

In het sociale recht heeft de rechter voor het maken van inbreuk op privacy een toetsingskader gecreëerd dat is gebaseerd op eisen van subsidiariteit en proportionaliteit.<sup>4</sup> Onthoud deze termen. Ze zijn vaak nuttig! En ze helpen een zwart-wit benadering te vermijden maar te wegen.

De manier waarop we naar deze vraagstukken kijken betekent direct iets voor de samenleving die we willen zijn. Ik hoop dat deze middag u op dat punt inspireert.

---

<sup>3</sup> <https://www.internetconsultatie.nl/wiv/reactie/e3cc5404-6d98-4ae6-8073-4dc6b67d3d1d>

<sup>4</sup> Zie bijv. ECLI:NL:CRVB:2015:153